

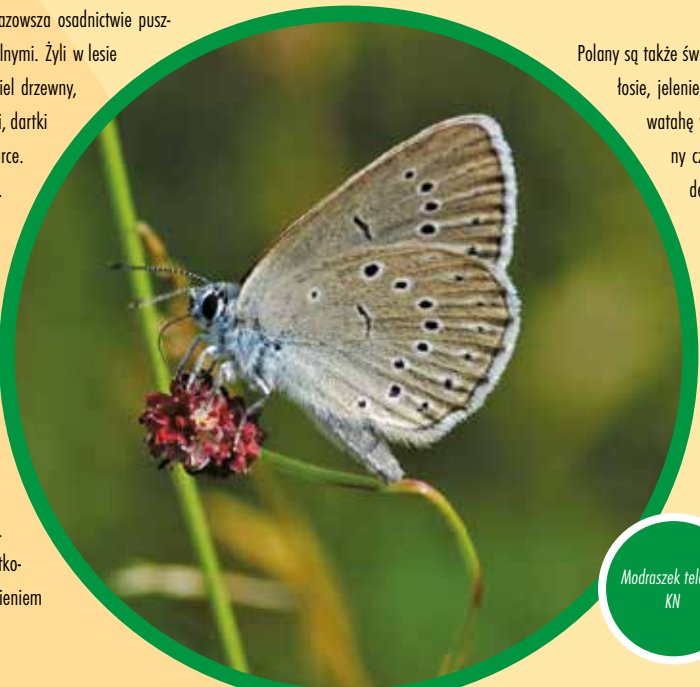
Daniele na Polanie Siwicy, SO

POLANY PUSZCZY BOLIMOWSKIEJ

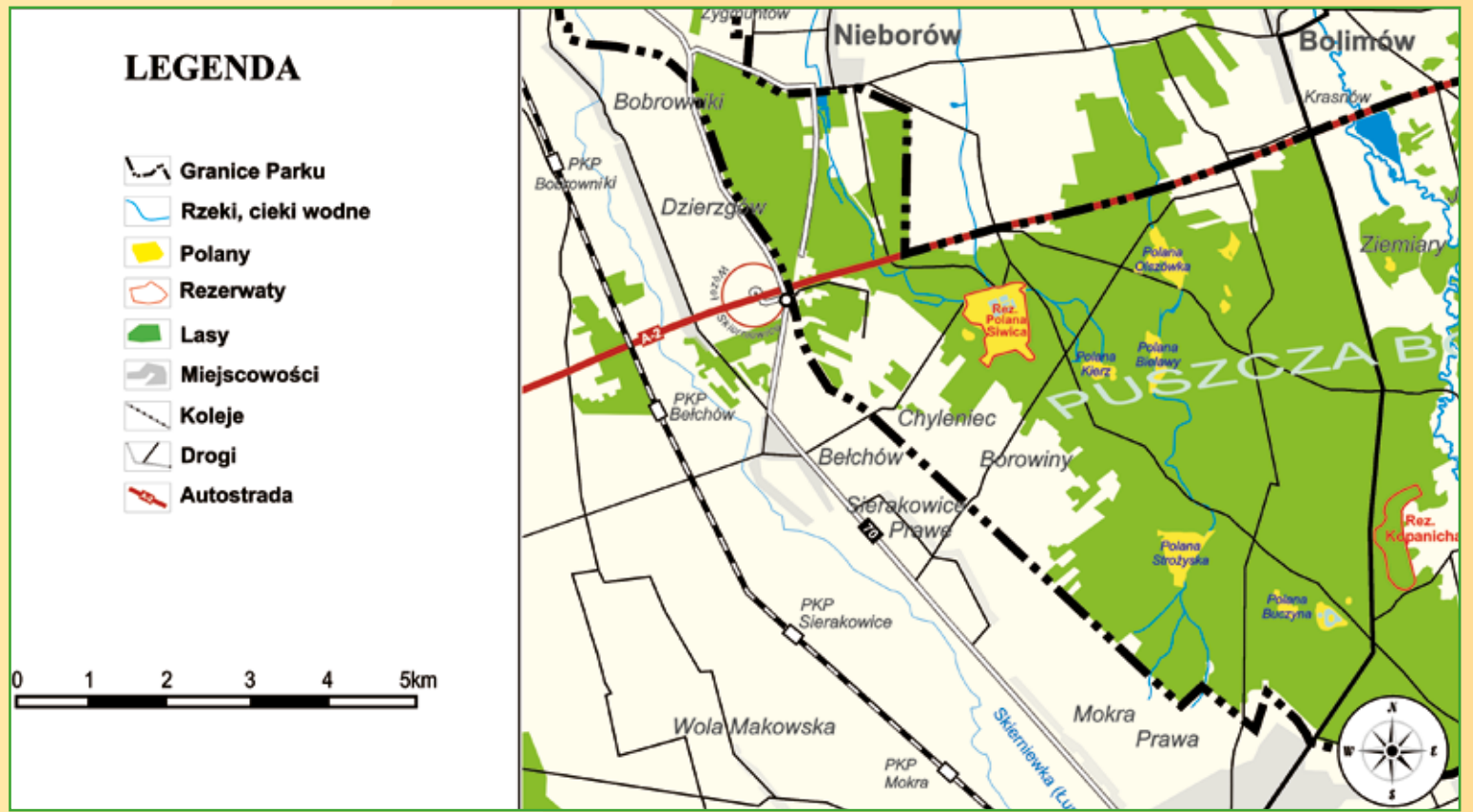
W zwartej i zdawałoby się jednolitej przestrzeni lasu pojawiają się nagle – otwarte, rozległe łąki i pastwiska – polany Puszczy Bolimowskiej. Ich inność, świetlistość i urokliwość jest uderzająca. Niegdyś było ich ponad 50. Do naszych czasów dotrwały nieliczne. Największe z nich: Siwica (rezerwat przyrody), Strożyska, Olszówka i Bielawy tworzą Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Natura 2000 „Polany Puszczy Bolimowskiej” – PLH100028 o łącznej powierzchni 132 ha.

HISTORIA POLAN

Polany to prawdziwy ewenement Bolimowskiego Parku Krajobrazowego – przyrodniczy i historyczny. Pamiątka po bujnie rozwijającym się w tej części Mazowsza osadnictwie puszczańskim, zwanym **budnictwem**. **Budnicy** byli ludźmi wolnymi. Żyli w lesie i z lasu, zajmując się wyrębem i przerobem drewna na węgiel drzewny, popiół, potaż, dziegieć, smołę, terpentynę, kalafonię, garbniki, dartki i dziesiątki innych produktów niezbędnych ówczesnej gospodarce. Mieszkali w **budach** – prowizorycznych kurnych chatkach. W ciągłym poszukiwaniu drewna przenosili się z miejsca na miejsce, pozostawiając za sobą potacie wyciętego lasu. W Puszczy Bolimowskiej pojawili się bardzo dawno. Lustracje dóbr królewskich z połowy XVI w. donoszą o istnieniu śródleśnych polan i ich mieszkańcach. Rozkwit **budnictwa** przypadł na wiek XVIII. Po **budnikach** i **budnictwie** nie pozostały żadne trwałe pamiątki, z wyjątkiem „Bud” w nazwach wielu miejscowości i trwałe przekształconego krajobrazu. Polany służyły bowiem jako łąki i pastwiska, co uchroniło je od zarostania i wtopienia się w leśne otoczenie. Niezmienny, trwający nieraz przez całe stulecia sposób użytkowania, w połączeniu ze swoistą izolacją i dobrym wilgotnieniem

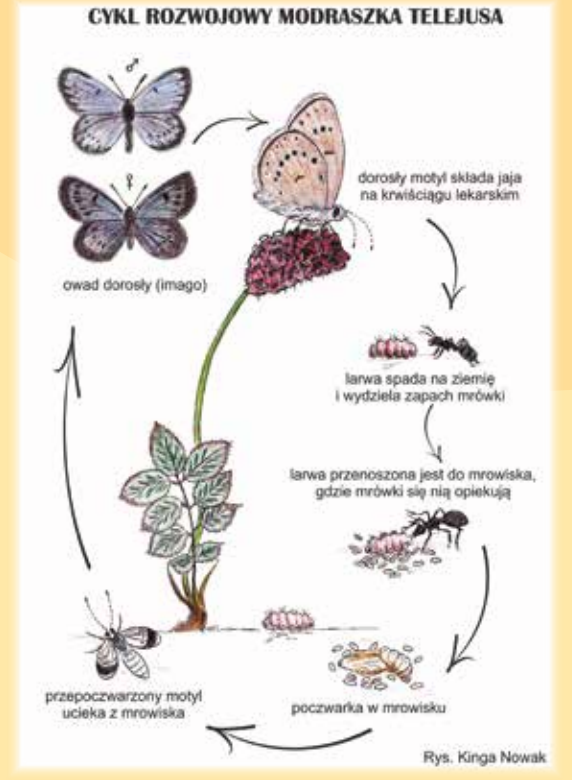

Modraszek telejus, KN

sprawił, iż wykształciły się na nich specyficzne i bardzo ciekawe zespoły roślinne z wieloma roślinami rzadkimi i chronionymi. Choć polany zajmują mniej niż 1% obszaru Parku, występuje na nich prawie 1/3 wszystkich gatunków roślin. Są wśród nich m.in. liczne storczyki oraz rzadkie gatunki umieszczone na czerwonej liście roślin i grzybów Polski, np.: starodub tåkowy – gatunek na granicy wymarcia, kluczowy przy wyznaczaniu obszarów Natura 2000, kosaciec syberyjski czy goździk pyszny.

Polany są także świetną ostoją i żerowiskiem dla zwierząt. Spotkać można na nich: łosie, jelenie, daniele, sarny, dziki i lisy, samotnego rysia, a czasem nawet watahę wilków. Z ptaków widywano tam: bieliki, orliki krzykliwe, bociany czarne, żurawie, czaple, gęsi, kaczki, bekasy czy bardzo rzadkie derkacze. Prawdziwymi bohaterami polan są jednak niepozorne motylki! Dotychczasowe badania oraz monitoring bezkręgowców w latach 2009-2012 wykazał m.in. obecność prawie 1000 gatunków motyli nocnych (w tym gatunki wpisane na czerwoną listę zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce: naramiennica srebrnica, dąbrówka harcownicza czy *Nola crisatula*) oraz ponad 50 gatunków motyli dziennych, a wśród nich te najważniejsze, objęte programem Natura 2000: czerwończyk fioletek, czerwończyk nieparek, modraszek *nausitoides* czy modraszek telejus. Cykl rozwojowy tego ostatniego, związany z obecnością rosnącego na polanach krwisiągu lekarskiego oraz mrówkami z rodzaju wścieklic, prezentujemy na poniższym schemacie.

BUDNICKIE PRODUKTY

powstawały głównie w drodze suchej destylacji drewna w specjalnych dołach ziemnych (smolarniach). Układano w nich stopy drewna, uszczelniane mchem, darnią i gliną, a następnie okrywano szczelnie ziemią. Po podpaleniu „dymili” wiele godzin, uwalniając do naczyń umieszczonych na dnie dołu rozmaite substancje.

Żyjący w XVIII w. wybitny polski przyrodnik ksiądz Jan Krzysztof Kluk, autor pierwszego polskojęzycznego opisu krajowej flory, będącego jednocześnie zielnikiem, poradnikiem medycznym i gospodarskim, wymienia ponad 100 różnych budowniczych produktów. Najważniejsze z nich to:

Dartki drzewne – zwane łubami – paski kory drzewnej zdejmowane (zdzierane) w okresie nasilonego krążenia soków. Pozyskiwane głównie z sosny, lipy i wiązu. Używane dawniej do wyplatania koszy, pudeł i wozów; obecnie – do produkcji łubianek na owoce.

Dziegieć – gęsty, silnie pachnący, smolisty produkt suchej destylacji drewna i kory różnych drzew i krzewów (np. dziegieć sosnowy, brzoźowy, bukowy, świerkowy, a także torfowy), o właściwościach bakteriobójczych i konserwujących. Dawniej szeroko rozpowszechniony i używany w medycynie oraz gospodarce (uszczelnianie beczek, impregnowanie płótna i lin, mocowanie grótów do strzał). Obecny w literaturze (kąpiele w dziegiu) i „mądrościach ludowych” (łyżka dziegiu w beczce miodu). Dziś stosowany jako środek pomocny w leczeniu chorób skóry.

Kalafonia – żółta, czasem czerwonawa, krucha, szklista i łamliwa substancja powstała w wyniku oddestylowania terpentyny z żywicy drzew iglastych, głównie sosny. Stosowana dawniej jako składnik leków, farb, pokostów, mydeł. Obecnie ma szerokie zastosowanie: jako topik przy lutowaniu, do nacierania smyczków instrumentów smyczkowych, jako spoiwo przy wyrobie farb i lakierów, w farmacji jako składnik plastrów.

Popiół drzewny – pozostałość po spaleniu drewna (także innych substancji organicznych), bogata w substancje mineralne zawarte w spalonym materiale. Używany dawniej do odkwaszania gleby, garbowania i czyszczenia skór, jako składnik mydła i bielidła.

Potaż – dawn. *potasz* – otrzymywany z popiołu drzewnego węglanu potasu (K_2CO_3), używany (dawniej i obecnie) m. in. w produkcji mydła, szkła, farb, w odlewnictwie, konserwacji kakao, jako źródło potasu do dalszej przeróbki oraz jako nawóz. Polscy potasznicy, przybyli do Ameryki w roku 1608, założyli pierwsze na kontynencie amerykańskim manufaktury produkujące potaż.

Smola drzewna – brunatno czarna, gęsta, lepka ciecz powstająca w wyniku suchej destylacji drewna liściastego (smoła o ostrym drażniącym zapachu i przewodzie kwasów żywicnych) lub drewna iglastego (smoła o zapachu żywiczno-

Kukotka szerokolistna,
KP

Polana Siwica, HB

-terpentynowym i przewodzie terpenów i kwasów żywicnych). Dawniej powszechnie stosowana jako środek impregnujący i zabezpieczający konstrukcje drewniane, tkaniny i skóry, przydatna także w lecznictwie. Niektórzy historycy utrzymują, iż smoła – jako doskonały środek do zabezpieczania drewna, uszczelniania kadłubów okrętów i konserwacji lin – przyczyniła się do rozwoju żeglugi oceanicznej i odkrywania nowych lądów. Obecnie smoła drzewna ma niewielkie zastosowanie w przemyśle chemicznym.

Terpentyna – bezbarwna, czasem żółtawa, łatwopalna ciecz o charakterystycznym żywicznym zapachu, otrzymywana w wyniku oddestylowania terpentyny z żywicy drzew iglastych, głównie sosny. Stosowana (dawniej i obecnie) jako rozpuszczalnik farb i lakierów, do wyrobu mazideł do konserwowania uprzęży, a także past do butów i podłóg oraz jako surowiec do syntez organicznych. W medycynie jako środek do nacierania, leczenia odmrożeń i uśmierzania bólów.

Węgiel drzewny – lekka, krucha, pyląca, czarna substancja otrzymywana z drewna podczas suchej destylacji. Składa się głównie z węgla pierwiastkowego, zanieczyszczonego różnymi związkami organicznymi i popiołem. Ma bardzo duże zdolności wchłaniania. Jako paliwo – bardzo energetyczny (trzykrotna wartość drewna). Dawniej bardzo pożądany jako surowiec strategiczny – składnik prochu dymnego oraz – jedyne wówczas – paliwo laboratoryjne (najczęściej alchemiczne). Ówczesna Puszcza Bolimowska, obfitująca w graby, dęby i wiązy dostarczała wyborczego węgla drzewnego. Obecnie używany w medycynie i gospodarstwach domowych, także jako składnik filtrów, barwnik w plastyce i gastronomii.

Derkacz, PS

ISBN 978-83-64899-27-0

Wydawca: Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, al. Piłsudskiego 12, 90-051 Łódź, tel. 42 640 65 61, info@parkilodzkie.pl, www.parkilodzkie.pl

Koncepcja i opracowanie: Oddział Terenowy Bolimowskiego Parku Krajobrazowego, ul. Nowobielarska 61, 96-100 Skiemiewice tel. 46 833 37 77, e-mail: bpk@parkilodzkie.pl

Opracowanie tekstu: Oddział Terenowy Bolimowskiego Parku Krajobrazowego (Aleksandra Czarnałęcka, Beata Łukasik, Kinga Nowak, Agnieszka Pruszkowska, Stanisław Pyłkiński)

Fotografie: Henryk Bałut (HB), Kinga Nowak (KN), Szymon Olejnik (SO), Krzysztof Pira (KP), Paweł Szczepaniak (PS)

Mapa: Krzysztof Pira

Skład i druk: Euro Pilot Sp. z o.o., ul. Konarskiego 3, 01-355 Warszawa
www.europilot.com.pl, tel. 22 664 37 20

WOJEWÓDZKI FUNDUSZ
OCHRONY ŚRODOWISKA
I GOSPODARKI WODNEJ
W ŁÓDZI

Dofinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi
Łódź 2019

Odwiedź ZPKWL
na Facebooku

ZESPÓŁ PARKÓW
KRAJOBRAZOWYCH
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Polany Puszczy Bolimowskiej

Na śródleśnej polanie, HB

Czerwończyk dukacik,
KN

promuje
łódzkie